

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग चार-अ

वर्ष १०, अंक ६४]

गुरुवार, जुलै ११, २०२४/आषाढ २०, शके १९४६

[पृष्ठे ३५, किंमत : रुपये १५.००

असाधारण क्रमांक ११५

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र शासनाने केंद्रीय अधिनियमान्वये तयार केलेले
(भाग एक, एक-अ आणि एक-ल यांमध्ये प्रसिद्ध केलेले नियम व आदेश यांव्यतिरिक्त) नियम व आदेश.

कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नाविन्यता विभाग

मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२, दिनांक १० जुलै, २०२४

अधिसूचना

भारताचे संविधान.

क्रमांक : सेप्रनि-२०२४/प्र.क्र. २३४/व्यशि-१.— भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद ३०९ खालील परंतुकान्वये प्रदान करण्यांत आलेल्या शक्तींचा वापर करून आणि या संदर्भात सध्या अस्तित्वात असलेले सर्व विद्यमान नियम, आदेश किंवा अनुदेश यांचे अधिक्रमण करून, महाराष्ट्राचे राज्यपाल याद्वारे महाराष्ट्र शासनाच्या कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नाविन्यता विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखालील व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालयामधील शासकीय संस्थेतील गट निदेशक, शिल्प निदेशक, व्यवसाय निदेशक, गणित निदेशक, चित्रकला निदेशक, गणित तथा चित्रकला निदेशक व शासकीय औद्योगिक प्रशिक्षण शाळेतील निदेशक, गट-क (तांत्रिक), महाराष्ट्र शिक्षण सेवा, पदावरील सेवाप्रवेशाचे विनियमन करण्यासाठी याद्वारे पुढील नियम करित आहेत :-

१. या नियमांना व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालयामधील गट निदेशक व निदेशक, गट-क (तांत्रिक), महाराष्ट्र शिक्षण सेवा, (सेवाप्रवेश) नियम, २०२४ असे संबोधण्यात यावे.

२. या नियमांत संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अभिप्रेत नसेल तर,—

(क) “परिशिष्ट” याचा अर्थ या नियमांना जोडलेले परिशिष्ट असा आहे;

(ख) “नियुक्ती प्राधिकारी” याचा अर्थ संबंधित विभागाचा सहसंचालक, व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण असा आहे;

(ग) “पदवी” याचा अर्थ सांविधिक विद्यापिठाची अभियांत्रिकी किंवा तंत्रशास्त्र गटातील पदवी किंवा शासनाने त्याच्याशी समतुल्य म्हणून घोषित केलेली अन्य कोणतीही अर्हता असा आहे;

(घ) “पदविका” याचा अर्थ महाराष्ट्र राज्य तंत्र शिक्षण मंडळाने प्रदान केलेली अभियांत्रिकी किंवा तंत्रशास्त्र गटातील पदविका किंवा शासनाने त्याच्याशी समतुल्य म्हणून घोषित केलेली अन्य कोणतीही अर्हता असा आहे;

(च) “संचालनालय” याचा अर्थ शासनाच्या कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नाविन्यता विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखालील व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालय असा आहे;

(छ) “पदोन्नतीसाठीची पात्रता” याचा अर्थ शासनाच्या सामान्य प्रशासन विभागाने वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या नियम, निर्णय किंवा आदेशांमध्ये पदोन्नतीसाठी विहित केलेल्या अटी व शर्तीनुसार पदोन्नतीसाठीची पात्रता असा आहे ;

(ज) “अभियांत्रिकी व्यवसाय अभ्यासक्रम” याचा अर्थ केंद्र शासनाच्या कौशल्य विकास व उद्योजकता मंत्रालयाच्या अखत्यारीतील प्रशिक्षण महानिदेशालय, नवी दिल्ली यांनी घोषित केलेले अभियांत्रिकी गटातील व्यवसाय अभ्यासक्रम असा आहे;

(झ) “शासन” याचा अर्थ महाराष्ट्र शासन असा आहे;

(त्र) “राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र परीक्षा” याचा अर्थ राष्ट्रीय व्यवसाय प्रशिक्षण परिषद, नवी दिल्ली यांचेद्वारे घेण्यात येणारी शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र परीक्षा असा आहे;

(ट) “राष्ट्रीय शिल्प निदेशक प्रमाणपत्र” याचा अर्थ केंद्र शासनाच्या कौशल्य विकास व उद्योजकता मंत्रालयाच्या अखत्यारीतील प्रशिक्षण महानिदेशालय, नवी दिल्ली यांचे राष्ट्रीय शिल्प निदेशक प्रमाणपत्र असा आहे;

(ठ) “राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र परीक्षा” याचा अर्थ राष्ट्रीय व्यवसाय प्रशिक्षण परिषद, नवी दिल्ली यांचेद्वारे घेण्यात येणारी व्यवसाय प्रमाणपत्र परीक्षा असा आहे;

(ड) “बिगर अभियांत्रिकी व्यवसाय अभ्यासक्रम” याचा अर्थ केंद्र शासनाच्या कौशल्य विकास व उद्योजकता मंत्रालयाच्या अखत्यारीतील प्रशिक्षण महानिदेशालय, नवी दिल्ली यांनी घोषित केलेले बिगर अभियांत्रिकी गटातील व्यवसाय अभ्यासक्रम असा आहे;

(ण) “माध्यमिक शाळा प्रमाणपत्र परीक्षा” याचा अर्थ महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळे अधिनियम, १९६५ (१९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४१) अन्वये गठीत केलेल्या विभागीय मंडळाकडून घेण्यात येणारी माध्यमिक शाळा प्रमाणपत्र परीक्षा असा आहे किंवा शासनाने त्याच्याशी समतुल्य म्हणून घोषित केलेली अन्य कोणतीही अर्हता असा आहे;

(त) “निवड समिती” याचा अर्थ या सेवाप्रवेश नियमातील पदांवरील सरळसेवा भरतीकरीता उमेदवारांच्या निवडीच्या प्रयोजनार्थ कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नाविन्यता विभाग यांचेकडून वेळोवेळी गठीत करण्यात आलेली निवड समिती असा आहे;

३. संचालनालयामधील गट निदेशक, या पदावरील नियुक्ती शिल्प निदेशक किंवा व्यवसाय निदेशक किंवा गणित निदेशक किंवा चित्रकला निदेशक किंवा गणित तथा चित्रकला निदेशक, महाराष्ट्र शिक्षण सेवा, गट- क (तांत्रिक) हे पद धारण करणाऱ्या व या पदावर किमान तीन वर्षे नियमित सेवा पूर्ण केलेल्या व्यक्तींची एकत्रित ज्येष्ठतेच्या आधारे, एकत्रित ज्येष्ठतासूची नुसार योग्य व्यक्तीच्या पदोन्नतीने करण्यात येईल.

४. संचालनालयामधील शिल्प निदेशक किंवा व्यवसाय निदेशक, या पदावरील नियुक्ती पुढील मार्गाने करण्यात येईल :-

(क) मिलर्राईट मेन्टेनन्स मेकॅनिक (मेकॅनिकल किंवा इलेक्ट्रिकल किंवा इलेक्ट्रॉनिक्स) किंवा निदेशक (पूर्व व्यावसायिक अभ्यासक्रम), महाराष्ट्र शिक्षण सेवा, गट-क (तांत्रिक) हे पद धारण करणाऱ्या व या पदावर किमान तीन वर्षे नियमित सेवा व सेवासातत्य पूर्ण केलेल्या व्यक्तींमधून एकत्रित ज्येष्ठतेच्या आधारे, योग्य व्यक्तीच्या पदोन्नतीने करण्यात येईल;

किंवा

(ख) निवड समितीद्वारे घेण्यात येणाऱ्या स्पर्धात्मक परीक्षेच्या निकालाच्या आधारे शिफारस करण्यात आलेल्या, व खालील निकष पूर्ण करणाऱ्या उमेदवारांमधून नामनिर्देशनाद्वारे :-

(एक) वयोमर्यादा.—

(एक) किमान वयोमर्यादा.—पदभरतीच्या जाहिरातीत नमूद केलेल्या अर्ज स्वीकृतीच्या अंतिम दिनांकास एकवीस वर्षे पूर्ण.

(दोन) कमाल वयोमर्यादा.—पदभरतीच्या जाहिरातीत नमूद केलेल्या अर्ज स्वीकृतीच्या अंतिम दिनांकास खुल्या वर्गातील व्यक्तींसाठी अडतीस वर्ष पूर्ण व मागासवर्गीय व्यक्तींसाठी त्रेचाळीस वर्षे पूर्ण.

(दोन) किमान शैक्षणिक अर्हता.—

(एक) माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण;

आणि

(दोन) सोबतच्या परिशिष्ट-अ मध्ये नमूद संबंधित व्यवसाय अभ्यासक्रमासाठी विहित केलेली राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र परीक्षा नसलेल्या व्यवसाय अभ्यासक्रमांकरिता सोबतच्या परिशिष्ट-अ मध्ये नमूद संबंधित व्यवसाय अभ्यासक्रमासाठी विहित केलेली राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण.

(तीन) अनुभवाची अर्हता.- अध्यापनाचा किंवा तांत्रिक कामाचा किंवा दोन्हीचा अनुभव,—

(एक) पदवी धारण झाल्यानंतर एक वर्षपेक्षा कमी नाही इतका,

(दोन) पदविका धारण झाल्यानंतर दोन वर्षपेक्षा कमी नाही इतका,

(तीन) राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण झाल्यानंतर तीन वर्षपेक्षा कमी नाही इतका,

(चार) राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण झाल्यानंतर चार वर्षपेक्षा कमी नाही इतका,

संबंधित क्षेत्रातील, शासकीय किंवा निमशासकीय किंवा खाजगी आस्थापना किंवा कोणत्याही महामंडळे किंवा इतर कोणत्याही संस्थांमधील.

परंतु आणखी असे की, संबंधित राष्ट्रीय शिल्प निदेशक प्रमाणपत्र प्राप्त करण्याकरीता व्यतीत केलेला कालावधी हा अध्यापनाचा किंवा तांत्रिक कामाचा किंवा दोन्हीचा अनुभव म्हणून ग्राह्य धरण्यात येईल.

५. संचालनालयामधील गणित निदेशक किंवा चित्रकला निदेशक किंवा गणित तथा चित्रकला निदेशक या पदावरील नियुक्ती निवड समितीद्वारे घेण्यात येणाऱ्या स्पर्धात्मक परीक्षेच्या निकालाच्या आधारे शिफारस करण्यात आलेल्या, व खालील निकष पूर्ण करणाऱ्या उमेदवारांमधून नामनिर्देशनाद्वारे :—

(एक) वयोमर्यादा.—

(एक) किमान वयोमर्यादा.—पदभरतीच्या जाहिरातीत नमूद केलेल्या अर्ज स्वीकृतीच्या अंतिम दिनांकास एकवीस वर्षे पूर्ण.

(दोन) कमाल वयोमर्यादा.—पदभरतीच्या जाहिरातीत नमूद केलेल्या अर्ज स्वीकृतीच्या अंतिम दिनांकास खुल्या वर्गातील व्यक्तींसाठी अडतीस वर्ष पूर्ण व मागासवर्गीय व्यक्तींसाठी त्रेचाळीस वर्षे पूर्ण.

(दोन) किमान शैक्षणिक अर्हता.—

अभियांत्रिकी किंवा तंत्रशास्त्र या मधील यंत्र अभियांत्रिकी विषयातील किमान द्वितीय श्रेणीतील पदविका.

(तीन) अनुभवाची अर्हता.— अध्यापनाचा किंवा तांत्रिक कामाचा किंवा दोन्हीचा अनुभव,—

(एक) पदवी धारण झाल्यानंतर एक वर्षपेक्षा कमी नाही इतका,

(दोन) पदविका धारण झाल्यानंतर दोन वर्षपेक्षा कमी नाही इतका,

संबंधित क्षेत्रातील, शासकीय किंवा निमशासकीय किंवा खाजगी आस्थापना किंवा कोणत्याही महामंडळे किंवा इतर कोणत्याही संस्थांमधील.

परंतु आणखी असे की, संबंधित राष्ट्रीय शिल्प निदेशक प्रमाणपत्र प्राप्त करण्याकरीता व्यतीत केलेला कालावधी हा अध्यापनाचा किंवा तांत्रिक कामाचा किंवा दोन्हीचा अनुभव म्हणून ग्राह्य धरण्यात येईल.

६. संचालनालयामधील शासकीय औद्योगिक प्रशिक्षण शाळेतील निदेशक, या पदावरील नियुक्ती निवड समितीद्वारे घेण्यात येणाऱ्या स्पर्धात्मक परीक्षेच्या निकालाच्या आधारे शिफारस करण्यात आलेल्या, व खालील निकष पूर्ण करणाऱ्या उमेदवारांमधून नामनिर्देशनाद्वारे :-

(एक) वयोमर्यादा.—

(एक) किमान वयोमर्यादा.— पदभरतीच्या जाहिरातीत नमूद केलेल्या अर्ज स्वीकृतीच्या अंतिम दिनांकास अठरा वर्षे पूर्ण.

(दोन) कमाल वयोमर्यादा.— पदभरतीच्या जाहिरातीत नमूद केलेल्या अर्ज स्वीकृतीच्या अंतिम दिनांकास खुल्या वर्गातील व्यक्तींसाठी अडतीस वर्ष पूर्ण व मागासवर्गीय व्यक्तींसाठी त्रेचाळीस वर्षे पूर्ण.

(दोन) किमान शैक्षणिक अर्हता.—

(एक) माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण;

आणि

(दोन) सोबतच्या परिशिष्ट- ब मध्ये नमूद संबंधित व्यवसाय अभ्यासक्रमासाठी विहित केलेली राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र परीक्षा नसलेल्या व्यवसाय अभ्यासक्रमांकरिता सोबतच्या परिशिष्ट- ब मध्ये नमूद संबंधित व्यवसाय अभ्यासक्रमासाठी विहित केलेली राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण.

(तीन) अनुभवाची अर्हता.- अध्यापनाचा किंवा तांत्रिक कामाचा किंवा दोन्हीचा अनुभव,-

(एक) पदवी धारण झाल्यानंतर एक वर्षपेक्षा कमी नाही इतका,

(दोन) पदविका धारण झाल्यानंतर दोन वर्षपेक्षा कमी नाही इतका,

(तीन) राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण झाल्यानंतर तीन वर्षपेक्षा कमी नाही इतका,

(चार) राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण झाल्यानंतर चार वर्षपेक्षा कमी नाही इतका,

संबंधित व्यवसाय विषयातील, शासकीय किंवा निमशासकीय किंवा खाजगी आस्थापना किंवा कोणत्याही महामंडळे किंवा इतर कोणत्याही संस्थांमधील.

७. नियम ४ किंवा ५ मधील पदांवर व्यक्तींची निवड करताना, एकापेक्षा जास्त व्यक्तींचे स्पर्धात्मक परीक्षेतील गुण समान असल्यास, संबंधित राष्ट्रीय शिल्प निदेशक प्रमाणपत्र प्राप्त व्यक्तीस प्राधान्य देण्यात येईल.

८. नियम ४ किंवा ५ येथे नमूद पदांवर नामनिर्देशनाद्वारे अथवा पदोन्नतीद्वारे नियुक्त झालेली व्यक्ती संबंधित राष्ट्रीय शिल्प निदेशक प्रमाणपत्र धारण करित नसल्यास, रुजू झाल्याच्या दिनांकापासून तीन वर्षांच्या कालावधीत स्वखर्चाने संबंधित राष्ट्रीय शिल्प निदेशक प्रमाणपत्र प्राप्त करणे आवश्यक राहिल. अन्यथा, राष्ट्रीय शिल्प निदेशक प्रमाणपत्र प्राप्त करेपर्यंत वार्षिक वेतनवाढी देय राहणार नाहीत किंवा या पदांवरील पदोन्नती अनुज्ञेय राहणार नाही.

९. नियम ४ येथे नमूद केलेल्या पदावर पदोन्नती व नामनिर्देशनाने करावयाच्या नियुक्तीचे प्रमाण १० : १० असे राहिल.

परंतु आणखी असे की, पदोन्नतीद्वारे नियुक्ती देण्याकरीता योग्य उमेदवार उपलब्ध नसतील तर नियुक्ती प्राधिकाऱ्याच्या सहमतीने पदोन्नती व नामनिर्देशन याद्वारे करावयाच्या नियुक्तीकरीता विहित करण्यात आलेले प्रमाण त्या भरती वर्षापुरते शिथिल करून सदर पदे नामनिर्देशनाद्वारे भरता येतील.

१०. (क) नियम ३ किंवा ४ येथे नमूद पदांवर पदोन्नतीने नियुक्त होणाऱ्या व्यक्तीने, पदोन्नतीपूर्वी हिंदी भाषा परीक्षा व मराठी भाषा परीक्षा या दोन्ही परीक्षांसंदर्भात शासनाने वेळोवेळी केलेल्या नियमांनुसार, हिंदी भाषा व मराठी भाषा परीक्षा अगोदरच उत्तीर्ण केलेली असणे अथवा उत्तीर्ण होण्यापासून सूट मिळविलेली असणे आवश्यक राहिल. अन्यथा या पदावर पदोन्नती अनुज्ञेय ठरणार नाही.

(ख) नियम ४, ५ किंवा ६ येथे नमुद पदांवर नामनिर्देशनाद्वारे नियुक्त होणाऱ्या व्यक्तीने, हिंदी भाषा व मराठी भाषा परीक्षा या दोन्ही परीक्षांसंदर्भात शासनाने वेळोवेळी केलेल्या नियमांनुसार, हिंदी भाषा व मराठी भाषा परीक्षा नियुक्तीपूर्वी उत्तीर्ण केलेल्या नसतील तर, हिंदी भाषा व मराठी भाषा परीक्षा नियमात नमूद केलेल्या विहित मुदतीत हिंदी भाषा व मराठी भाषा परीक्षा उत्तीर्ण होणे आवश्यक राहिल. त्याचप्रमाणे विहित मुदतीत हिंदी भाषा व मराठी भाषा परीक्षा उत्तीर्ण न झाल्यास सदर परीक्षा उत्तीर्ण होईपर्यंत वार्षिक वेतनवाढ अनुज्ञेय राहणार नाही. तसेच पुढील पदांवरील पदोन्नती अनुज्ञेय राहणार नाही.

११. (क) नियम ३ किंवा ४ येथे नमुद पदांवर पदोन्नतीने नियुक्त होणाऱ्या व्यक्तीने, पदोन्नतीपूर्वी संगणक हाताळणी ज्ञान अर्हता प्रमाणपत्रसंदर्भात शासनाने वेळोवेळी केलेल्या नियमांनुसार, संगणक हाताळणी ज्ञान अर्हता प्रमाणपत्र धारण करणे अथवा सदर प्रमाणपत्र धारण करण्यापासून सूट मिळविलेली असणे आवश्यक राहिल. अन्यथा या पदावर पदोन्नती अनुज्ञेय ठरणार नाही.

(ख) नियम ४, ५ किंवा ६ येथे नमुद पदांवर नामनिर्देशनाद्वारे नियुक्त होणाऱ्या व्यक्तीने, संगणक हाताळणी ज्ञान अर्हता प्रमाणपत्रासंदर्भात शासनाने वेळोवेळी केलेल्या नियमांनुसार, नियुक्तीपूर्वी संगणक हाताळणी ज्ञान अर्हता प्रमाणपत्र धारण केलेले नसल्यास, याबाबतच्या नियमात नमूद केलेल्या विहित मुदतीत सदर प्रमाणपत्र धारण करणे आवश्यक राहिल. त्याचप्रमाणे विहित मुदतीत प्रमाणपत्र धारण न केल्यास, सदर संगणक हाताळणी ज्ञान अर्हता प्रमाणपत्र धारण करेपर्यंत वार्षिक वेतनवाढ अनुज्ञेय राहणार नाही. तसेच पुढील पदांवरील पदोन्नती अनुज्ञेय राहणार नाही.

१२. (क) नियम ४, ५ किंवा ६ येथे नमुद पदावर नामनिर्देशनाद्वारे नियुक्त होणाऱ्या व्यक्तीने, महाराष्ट्र नागरी सेवा (लहान कुटुंबाचे प्रतिज्ञापन) नियम, २००५ मधील तरतुदीनुसार व त्याबाबत वेळोवेळी करण्यात येणाऱ्या नियमांनुसार, नियुक्तीच्या वेळी लहान कुटुंबाचे प्रतिज्ञापन सादर करणे आवश्यक राहिल. तसेच यासंदर्भात वेळोवेळी निर्गमित होणारे शासन आदेश लागू राहतील.

(ख) तसेच लहान कुटुंबाचे प्रतिज्ञापन सादर करताना त्यामध्ये दोन पेक्षा अधिक अपत्ये नियुक्तीच्या वेळेस हयात असल्यास संबंधित उमेदवार शासकीय नियुक्तीसाठी अपात्र राहिल.

(ग) शासकीय सेवेत नियुक्ती झाल्यानंतर, नियुक्तीच्यावेळी किंवा त्यानंतर दोन पेक्षा अधिक अपत्ये हयात असल्यास संबंधित उमेदवार शासकीय नियुक्तीसाठी अपात्र राहिल.

१३. नियम ३, ४, ५ किंवा ६ येथे नमूद केलेल्या पदावर नियुक्त केलेली व्यक्ती संबंधित विभाग स्तरावर बदलीसाठी पात्र राहिल.

१४. शासनाने विहित केलेल्या अटी व शर्ती, शासनाने शासकीय कर्मचाऱ्यांकरीता नियुक्ती नंतरचे वेळोवेळी निर्गमित केलेले अन्य नियम, आदेश किंवा निर्णय देखील शासकीय कर्मचाऱ्यास लागू राहतील.

परिशिष्ट - अ

शिल्प निदेशक किंवा व्यवसाय निदेशक पदांवरील नियुक्तीकरिता विहित पदवी किंवा पदविका किंवा राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम

अ.क्र.	संबंधित व्यवसाय	पदवी	पदविका	राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र
१	आर्किटेक्चरल ड्राफ्ट्समन	१. आर्किटेक्चर २. आर्किटेक्चर असिस्टंटशिप ३. आर्किटेक्चर अॅण्ड इंटीरियर डेकोरेशन	१. आर्किटेक्चर २. आर्किटेक्चरल असिस्टंट ३. आर्किटेक्चर अॅण्ड इंटीरियर डेकोरेशन	आर्किटेक्चरल ड्राफ्ट्समन
२	जोडारी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी ४. व्होकेशनल डीप्लोमा इन फिटिंग	जोडारी
३	जनरल फिटर कम मेकॅनिक	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी	जनरल फिटर कम मेकॅनिक

अ.क्र.	संबंधित व्यवसाय	पदवी	पदविका	राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र
४	कातारी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी ४. मेकॅनिकल वेल्डींग अँड शिट मेटल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी ४. व्होकेशनल डीप्लोमा इन टर्निंग	कातारी
५	संधाता	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी ४. मेकॅनिकल वेल्डींग अँड शिट मेटल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी ४. मेकॅनिकल वेल्डींग अँड शिट मेटल इंजिनियरींग ५. व्होकेशनल डीप्लोमा इन वेल्डींग	संधाता
६	नळ कारागीर	मेकॅनिकल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. व्होकेशनल डीप्लोमा इन प्लंबिंग	नळ कारागीर
७	पत्रे कारागीर	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. मेकॅनिकल वेल्डींग अँड शिट मेटल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. मेकॅनिकल वेल्डींग अँड शिट मेटल इंजिनियरींग	पत्रे कारागीर
८	(आरेखक यांत्रिकी)	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	(आरेखक यांत्रिकी)
९	(आरेखक स्थापत्य)	१. सिव्हील इंजिनियरींग	१. सिव्हील इंजिनियरींग	(आरेखक स्थापत्य)
१०	विज विलेपक	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	विज विलेपक
११	टुल अँड डाय मेकर (डाईज अँड मोल्ड्स)	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. मेकॅनिकल इंजिनियरींग (टुल अँड डाय) ३. टुल अँड डाय इंजिनियरींग ४. टुल अँड डाय मेकींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. मेकॅनिकल इंजिनियरींग (टुल अँड डाय) ३. टुल अँड डाय इंजिनियरींग ४. टुल अँड डाय मेकींग	टुल अँड डाय मेकर (डाईज अँड मोल्ड्स)
१२	टुल अँड डाय मेकर (जिग्ज अँड फिक्चर)	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. मेकॅनिकल इंजिनियरींग (टुल अँड डाय) ३. टुल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. मेकॅनिकल इंजिनियरींग (टुल अँड डाय) ३. टुल इंजिनियरींग	टुल अँड डाय मेकर (जिग्ज अँड फिक्चर)
१३	मेकॅनिक मशिन टुल मेन्टेनन्स	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. मशिन टुल्स अँड मेन्टेनन्स इंजिनियरींग ३. मेन्टेनन्स इंजिनियरींग ४. मेकॅनिकल इंजिनियरींग (मशिन टुल मेन्टेनन्स अँड रिपेयर्स)	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. मशिन टुल्स अँड मेन्टेनन्स इंजिनियरींग ३. मेन्टेनन्स इंजिनियरींग ४. मेकॅनिकल इंजिनियरींग (मशिन टुल मेन्टेनन्स अँड रिपेयर्स)	मेकॅनिक मशिन टुल मेन्टेनन्स
१४	ऑपरेटर अँडव्हान्स मशिन टुल्स	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. मशिन टुल टेक्नॉलॉजी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. मशिन टुल टेक्नॉलॉजी	ऑपरेटर अँडव्हान्स मशिन टुल्स
१५	यंत्र कारागीर	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी	यंत्र कारागीर
१६	(यंत्र कारागीर घर्षक)	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्रॉडक्शन इंजिनियरींग ३. प्रॉडक्शन टेक्नॉलॉजी	यंत्र कारागीर (घर्षक)

अ.क्र.	संबंधित व्यवसाय	पदवी	पदविका	राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र
१७	फॉन्ट्रीमन	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. फॉन्ट्री टेक्नॉलॉजी ३. मेकॅनिकल इंजिनियरींग (फॉन्ट्री)	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. फॉन्ट्री टेक्नॉलॉजी ३. मेकॅनिकल इंजिनियरींग (फॉन्ट्री)	फॉन्ट्रीमन
१८	रबर टेक्नीशियन	१. रबर इंजिनियरींग २. रबर टेक्नॉलॉजी	१. रबर इंजिनियरींग २. रबर टेक्नॉलॉजी	रबर टेक्नीशियन
१९	यांत्रिक प्रशितन व वातानुकुलीकरण	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. रेफ्रिजरेशन अँड एयर कंडीशनींग ३. मेकॅनिकल इंजिनियरींग (रेफ्रिजरेशन अँड एयर कंडीशनींग)	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. रेफ्रिजरेशन अँड एयर कंडीशनींग ३. मेकॅनिकल इंजिनियरींग (रेफ्रिजरेशन अँड एयर कंडीशनींग) ४. व्होकेशनल डीप्लोमा इन रेफ्रिजरेशन अँड एयर कंडीशनींग	यांत्रिक प्रशितन व वातानु-कुलीकरण
२०	यांत्रिक मोटारगाडी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग ३. व्होकेशनल डीप्लोमा इन ऑटोमोबाईल	यांत्रिक मोटारगाडी
२१	यांत्रिक डिझेल	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग ३. व्होकेशनल डीप्लोमा इन ऑटोमोबाईल	यांत्रिक डिझेल
२२	यांत्रिक कर्षित्र	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग ३. व्होकेशनल डीप्लोमा इन ऑटोमोबाईल	यांत्रिक कर्षित्र
२३	मेकॅनिक रिपेयर अँड मेन्टेनन्स ऑफ लाईट व्हेईकल	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग ३. व्होकेशनल डीप्लोमा इन ऑटोमोबाईल	मेकॅनिक रिपेयर अँड मेन्टेनन्स ऑफ लाईट व्हेईकल
२४	मेकॅनिक अँग्रीकल्चरल मशिनरी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग ३. अँग्रीकल्चरल इंजिनियरींग ४. अँग्रीकल्चरल टेक्नॉलॉजी ५. फार्म मशिनरी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग ३. अँग्रीकल्चरल इंजिनियरींग ४. अँग्रीकल्चरल टेक्नॉलॉजी ५. फार्म मशिनरी	मेकॅनिक अँग्रीकल्चर-रल मशिनरी
२५	पंप ऑपरेटर कम मेकॅनिक	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	पंप ऑपरेटर कम मेकॅनिक
२६	विजतंत्री	१. इलेक्ट्रीकल इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रीकल इंजिनियरींग (इलेक्ट्रॉनिक्स अँड पावर) ३. इलेक्ट्रीकल अँड इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग ४. इलेक्ट्रीकल अँड पावर इंजिनियरींग ५. इलेक्ट्रीकल इंजिनियरींग इंडस्ट्रियल कंट्रोल	१. इलेक्ट्रीकल इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रीकल इंजिनियरींग (इलेक्ट्रॉनिक्स अँड पावर) ३. इलेक्ट्रीकल अँड इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग ४. इलेक्ट्रीकल अँड पावर इंजिनियरींग ५. इलेक्ट्रीकल इंजिनियरींग इंडस्ट्रियल कंट्रोल ६. व्होकेशनल डीप्लोमा इन इलेक्ट्रीशियन	विजतंत्री

[illegible]

अ.क्र.	संबंधित व्यवसाय	पदवी	पदविका	राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र
३३	मेकॅनिक कन्ड्युमर इलेक्ट्रॉनिक्स अप्लायन्सेस	१. इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड टेलिकम्युनिकेशन इंजिनियरींग ३. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड कम्युनिकेशन इंजिनियरींग	१. इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड टेलिकम्युनिकेशन इंजिनियरींग ३. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड कम्युनिकेशन इंजिनियरींग	मेकॅनिक कन्ड्युमर इलेक्ट्रॉनिक्स अप्लायन्सेस
३४	मेकॅनिक मेडीकल इलेक्ट्रॉनिक्स	१. मेडीकल इलेक्ट्रॉनिक्स २. बायोमेडीकल इंजिनियरींग ३. इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग ४. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड टेलिकम्युनिकेशन इंजिनियरींग ५. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड कम्युनिकेशन इंजिनियरींग ६. बायोमेडीकल इन्स्ट्रुमेंटेशन	१. मेडीकल इलेक्ट्रॉनिक्स २. बायोमेडीकल इंजिनियरींग ३. इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग ४. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड टेलिकम्युनिकेशन इंजिनियरींग ५. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड कम्युनिकेशन इंजिनियरींग ६. बायोमेडीकल इन्स्ट्रुमेंटेशन	मेकॅनिक मेडीकल इलेक्ट्रॉनिक्स
३५	टेक्नीशियन पॉवर इलेक्ट्रॉनिक्स सिस्टिम	१. इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड टेलिकम्युनिकेशन इंजिनियरींग ३. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड कम्युनिकेशन इंजिनियरींग	१. इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड टेलिकम्युनिकेशन इंजिनियरींग ३. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड कम्युनिकेशन इंजिनियरींग	टेक्नीशियन पॉवर इलेक्ट्रॉनिक्स सिस्टिम
३६	हेल्थ सॅनिटरी इंस्पेक्टर	१. सिव्हील इंजिनियरींग २. हेल्थ केयर टेक्नॉलॉजी	१. सिव्हील इंजिनियरींग २. हेल्थ केयर टेक्नॉलॉजी	हेल्थ सॅनिटरी इंस्पेक्टर
३७	सर्वेक्षक	१. आर्किटेक्चर २. आर्किटेक्चरल असिस्टंटशिप ३. आर्किटेक्चर अँड इंटीरियर डेकोरेशन	१. आर्किटेक्चर २. आर्किटेक्चरल असिस्टंट ३. आर्किटेक्चर अँड इंटीरियर डेकोरेशन	सर्वेक्षक
३८	अटेंडंट ऑपरेटर केमिकल प्लान्ट	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. केमिकल इंजिनियरींग ३. केमिकल टेक्नॉलॉजी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. केमिकल इंजिनियरींग ३. केमिकल टेक्नॉलॉजी	अटेंडंट ऑपरेटर केमिकल प्लान्ट
३९	मेन्टेनन्स मेकॅनिक केमिकल प्लान्ट	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. केमिकल इंजिनियरींग ३. केमिकल टेक्नॉलॉजी	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. केमिकल इंजिनियरींग ३. केमिकल टेक्नॉलॉजी	मेन्टेनन्स मेकॅनिक केमिकल प्लान्ट
४०	प्लास्टिक प्रोसेसिंग ऑपरेटर	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्लास्टिक इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. प्लास्टिक इंजिनियरींग	प्लास्टिक प्रोसेसिंग ऑपरेटर
४१	सुतारकाम	--	१. व्होकेशनल डिप्लोमा इन कारपेंटर अँड इंटीरियर डेकोरेशन	सुतारकाम
४२	कॅबिनेट फर्निचर मेकर	--	१. व्होकेशनल डिप्लोमा इन कारपेंटर अँड इंटीरियर डेकोरेशन	कॅबिनेट फर्निचर मेकर
४३	टेक्सटाईल वेट प्रोसेसिंग टेक्नशियन	१. टेक्सटाईल इंजिनियरींग २. टेक्सटाईल टेक्नॉलॉजी ३. हॅण्डलुम अँड टेक्सटाईल टेक्नॉलॉजी	१. टेक्सटाईल इंजिनियरींग २. टेक्सटाईल टेक्नॉलॉजी ३. हॅण्डलुम अँड टेक्सटाईल टेक्नॉलॉजी	टेक्सटाईल वेट प्रोसेसिंग टेक्नशियन

अ.क्र.	संबंधित व्यवसाय	पदवी	पदविका	राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र
४४	विवींग टेक्निशियन	१. टेक्सटाईल इंजिनियरींग २. टेक्सटाईल टेक्नॉलॉजी ३. हॅण्डलुम अँड टेक्सटाईल टेक्नॉलॉजी	१. टेक्सटाईल इंजिनियरींग २. टेक्सटाईल टेक्नॉलॉजी ३. हॅण्डलुम अँड टेक्सटाईल टेक्नॉलॉजी	विवींग टेक्निशियन
४५	ट्रेस मेकिंग	१. अपरल डिझाईन अँड फॅब्रिक २. अपरल डिझाईन अँड फॅशन टेक्नॉलॉजी ३. अपरल टेक्नॉलॉजी ४. ट्रेस डिझायनींग अँड गारमेंट मॅन्युफॅक्चरींग ऑफ अपरल मॅन्युफॅक्चरींग अँड डिझाईन ५. गारमेंट मॅन्युफॅक्चरींग ६. फॅशन टेक्नॉलॉजी	१. अपरल डिझाईन अँड फॅब्रिक २. अपरल डिझाईन अँड फॅशन टेक्नॉलॉजी ३. अपरल टेक्नॉलॉजी ४. ट्रेस डिझायनींग अँड गारमेंट मॅन्युफॅक्चरींग ऑफ अपरल मॅन्युफॅक्चरींग अँड डिझाईन ५. गारमेंट मॅन्युफॅक्चरींग ६. फॅशन टेक्नॉलॉजी ७. अँडव्हान्स डिप्लोमा इन अपरल मर्चंडाईझींग	ट्रेस मेकिंग
४६	फॅशन टेक्नॉलॉजी	१. अपरल डिझाईन अँड फॅब्रिक २. अपरल डिझाईन अँड फॅशन टेक्नॉलॉजी ३. अपरल टेक्नॉलॉजी ४. ट्रेस डिझायनींग अँड गारमेंट मॅन्युफॅक्चरींग ५. गारमेंट मॅन्युफॅक्चरींग ६. फॅशन टेक्नॉलॉजी ७. फॅशन डिझायनींग	१. अपरल डिझाईन अँड फॅब्रिक २. अपरल डिझाईन अँड फॅशन टेक्नॉलॉजी ३. अपरल टेक्नॉलॉजी ४. ट्रेस डिझायनींग अँड गारमेंट मॅन्युफॅक्चरींग ५. गारमेंट मॅन्युफॅक्चरींग ६. फॅशन टेक्नॉलॉजी ७. फॅशन डिझायनींग ८. व्होकेशनल डिप्लोमा इन फॅशन टेक्नॉलॉजी	फॅशन टेक्नॉलॉजी
४७	कॉम्प्युटर ऑपरेटर अँड प्रोग्रामींग असिस्टंट	१. कॉम्प्युटर इंजिनियरींग २. कॉम्प्युटर टेक्नॉलॉजी ३. कॉम्प्युटर सायन्स अँड इंजिनियरींग ४. कॉम्प्युटर सायन्स अँड टेक्नॉलॉजी ५. इन्फॉर्मेशन टेक्नॉलॉजी	१. कॉम्प्युटर इंजिनियरींग २. कॉम्प्युटर टेक्नॉलॉजी ३. कॉम्प्युटर सायन्स अँड इंजिनियरींग ४. कॉम्प्युटर सायन्स अँड टेक्नॉलॉजी ५. इन्फॉर्मेशन टेक्नॉलॉजी	कॉम्प्युटर ऑपरेटर अँड प्रोग्रामींग असिस्टंट किंवा कॉम्प्युटर सॉफ्टवेअर रिलेटेड ट्रेड किंवा कॉम्प्युटर इन्स्ट्रक्टर
४८	डेस्क टॉप पब्लिशिंग ऑपरेटर	१. कॉम्प्युटर इंजिनियरींग २. कॉम्प्युटर टेक्नॉलॉजी ३. कॉम्प्युटर सायन्स अँड इंजिनियरींग ४. कॉम्प्युटर सायन्स अँड टेक्नॉलॉजी ५. इन्फॉर्मेशन टेक्नॉलॉजी	१. कॉम्प्युटर इंजिनियरींग २. कॉम्प्युटर टेक्नॉलॉजी ३. कॉम्प्युटर सायन्स अँड इंजिनियरींग ४. कॉम्प्युटर सायन्स अँड टेक्नॉलॉजी ५. इन्फॉर्मेशन टेक्नॉलॉजी	डेस्क टॉप पब्लिशिंग ऑपरेटर
४९	फुड प्रॉडक्शन (जनरल)	१. फुड टेक्नॉलॉजी २. हॉटेल मॅनेजमेंट ३. हॉटेल मॅनेजमेंट अँड केटरिंग टेक्नॉलॉजी ४. फुड अँड बेवरेज मॅनेजमेंट ५. फुड प्रोसेसिंग टेक्नॉलॉजी	१. फुड टेक्नॉलॉजी २. हॉटेल मॅनेजमेंट ३. हॉटेल मॅनेजमेंट अँड केटरिंग टेक्नॉलॉजी ४. फुड अँड बेवरेज मॅनेजमेंट ५. फुड प्रोसेसिंग टेक्नॉलॉजी	फुड प्रॉडक्शन (जनरल)
५०	फुड अँड बेवरेज सर्व्हिस असिस्टंट	१. फुड टेक्नॉलॉजी २. हॉटेल मॅनेजमेंट ३. हॉटेल मॅनेजमेंट अँड केटरिंग टेक्नॉलॉजी ४. फुड अँड बेवरेज मॅनेजमेंट ५. फुड प्रोसेसिंग टेक्नॉलॉजी	१. फुड टेक्नॉलॉजी २. हॉटेल मॅनेजमेंट ३. हॉटेल मॅनेजमेंट अँड केटरिंग टेक्नॉलॉजी ४. फुड अँड बेवरेज मॅनेजमेंट ५. फुड प्रोसेसिंग टेक्नॉलॉजी	फुड अँड बेवरेज सर्व्हिस असिस्टंट

अ.क्र.	संबंधित व्यवसाय	पदवी	पदविका	राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र
५१	फ्रंट ऑफिस असिस्टंट	१. हॉटेल मॅनेजमेंट अँड केटरिंग टेक्नॉलॉजी २. हॉटेल मॅनेजमेंट ३. हॉस्पिटॅलिटी अँड टुरिझम अँड मिनीस्ट्रेशन	१. हॉटेल मॅनेजमेंट अँड केटरिंग टेक्नॉलॉजी २. हॉटेल मॅनेजमेंट ३. हॉस्पिटॅलिटी अँड टुरिझम अँड मिनीस्ट्रेशन ४. मॉडर्न ऑफिस मॅनेजमेंट किंवा प्रॅक्टीस ५. मॉडर्न ऑफिस मॅनेजमेंट अँड सेक्रेटरीयल प्रॅक्टीस ६. अँडव्हान्स डिप्लोमा इन फ्रंट ऑफिस मॅनेजमेंट अँड टुरिझम	फ्रंट ऑफिस असिस्टंट
५२	पेंटर जनरल	१. पेंट टेक्नॉलॉजी २. केमिकल टेक्नॉलॉजी (पेंट टेक्नॉलॉजी)	१. पेंट टेक्नॉलॉजी २. केमिकल टेक्नॉलॉजी (पेंट टेक्नॉलॉजी) ३. व्होकेशनल डिप्लोमा इन पेंटिंग	पेंटर जनरल
५३	स्टेनोग्राफर (इंग्रजी)	--	१. गव्हर्नमेंट कमर्शियल प्रॅक्टीस (इंग्रजी) २. डिप्लोमा इन स्टेनोग्राफी अँड सेक्रेटरीयल प्रॅक्टीस	स्टेनोग्राफर (इंग्रजी)
५४	स्टेनोग्राफर (मराठी)	--	१. गव्हर्नमेंट कमर्शियल प्रॅक्टीस (मराठी) २. डिप्लोमा इन स्टेनोग्राफी अँड सेक्रेटरीयल प्रॅक्टीस (मराठी)	स्टेनोग्राफर (मराठी)
५५	सेक्रेटरीयल प्रॅक्टिस (इंग्रजी)	मॉडर्न ऑफिस मॅनेजमेंट अँड सेक्रेटरीयल प्रॅक्टीस	१. मॉडर्न ऑफिस मॅनेजमेंट अँड सेक्रेटरीयल प्रॅक्टीस २. डिप्लोमा इन स्टेनोग्राफी अँड सेक्रेटरीयल प्रॅक्टीस	सेक्रेटरीयल प्रॅक्टिस (इंग्रजी)
५६	शिवण व कर्तन	--	--	शिवण व कर्तन
५७	फिजीयोथेरेपी टेक्निशियन	फिजीयोथेरेपिस्ट	फिजीयोथेरेपी टेक्नीशियन	फिजीयोथेरेपी टेक्निशियन
५८	हॉस्पिटल हाऊस किपिंग	हॉस्पिटल हाऊस किपिंग	१. हॉस्पिटल हाऊस किपिंग २. अँडव्हान्स डिप्लोमा इन हाऊस किपिंग	हॉस्पिटल हाऊस किपिंग
५९	कॉस्मेटॉलॉजी	१. कॉस्मेटॉलॉजी अँड हेल्थ २. ब्युटी अँड हेयर ड्रेसिंग ३. ब्युटी कल्चर अँड कॉस्मेटॉलॉजी	१. कॉस्मेटॉलॉजी २. कॉस्मेटॉलॉजी अँड हेल्थ ३. ब्युटी कल्चर अँड कॉस्मेटॉलॉजी ४. अँडव्हान्स डिप्लोमा इन ब्युटी कल्चर अँड हेयर ड्रेसिंग	कॉस्मेटॉलॉजी
६०	बेकर अँड कन्फेक्शनर	१. हॉटेल मॅनेजमेंट २. हॉटेल मॅनेजमेंट अँड केटरिंग टेक्नॉलॉजी ३. फुड अँड बेवरेज मॅनेजमेंट ४. फुड प्रोसेसिंग टेक्नॉलॉजी	१. हॉटेल मॅनेजमेंट २. हॉटेल मॅनेजमेंट अँड केटरिंग टेक्नॉलॉजी ३. फुड अँड बेवरेज मॅनेजमेंट ४. फुड प्रोसेसिंग टेक्नॉलॉजी	बेकर अँड कन्फेक्शनर
६१	इंटेरियर डेकोरेशन अँड डिझाईनिंग	१. इंटेरियर डिझाईन २. आर्कीटेक्चर अँड इंटेरियर डेकोरेशन ३. इंटेरियर डिझाईनिंग अँड डेकोरेशन	१. इंटेरियर डिझाईन २. आर्कीटेक्चर अँड इंटेरियर डेकोरेशन ३. इंटेरियर डिझाईनिंग अँड डेकोरेशन ४. पोस्ट डिप्लोमा इन इंटेरियर डिझाईनिंग अँड डेकोरेशन	इंटेरियर डेकोरेशन अँड डिझाईनिंग

अ.क्र.	संबंधित व्यवसाय	पदवी	पदविका	राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र
६२	डीजिटल फोटोग्राफर	१. फोटोग्राफी २. डीजिटल फोटोग्राफी	१. फोटोग्राफी २. डीजिटल फोटोग्राफी अँड डीजिटल फोटोग्राफिक्स	डीजिटल फोटोग्राफर
६३	फोटोग्राफर	फोटोग्राफी	१. फोटोग्राफी २. डीजिटल फोटोग्राफी अँड डीजिटल फोटोग्राफिक्स	फोटोग्राफर
६४	एम्ब्रॉयडरी अँड निडल वर्क	१. अँपरल डिझाईन अँड फॅब्रिकेशन टेक्नॉलॉजी २. अँपरल डिझाईन अँड फॅशन टेक्नॉलॉजी ३. कॉश्च्युम डिझाईन अँड ट्रेस मेकींग ४. फॅशन टेक्नॉलॉजी ५. टेक्स्टाईल डिझाईन	१. अँपरल डिझाईन अँड फॅब्रिकेशन टेक्नॉलॉजी २. अँपरल डिझाईन अँड फॅशन टेक्नॉलॉजी ३. कॉश्च्युम डिझाईन अँड ट्रेस मेकींग ४. फॅशन टेक्नॉलॉजी ५. टेक्स्टाईल डिझाईन	एम्ब्रॉयडरी अँड निडल वर्क
६५	फ्रुट अँड व्हेजिटेबल प्रोसेसिंग	१. फुड प्रोसेसिंग अँड प्रिझर्वेशन २. फुड टेक्नॉलॉजी ३. फुड प्रोसेसिंग टेक्नॉलॉजी	१. फुड प्रोसेसिंग अँड प्रिझर्वेशन २. फुड टेक्नॉलॉजी ३. फुड प्रोसेसिंग टेक्नॉलॉजी	फ्रुट अँड व्हेजिटेबल प्रोसेसिंग
६६	मेसन (बिल्डींग कन्स्ट्रक्टर)	१. सिव्हिल इंजिनियरींग २. सिव्हिल टेक्नॉलॉजी ३. कन्स्ट्रक्शन टेक्नॉलॉजी ४. कन्स्ट्रक्शन इंजिनियरींग	१. सिव्हिल इंजिनियरींग २. सिव्हिल टेक्नॉलॉजी ३. कन्स्ट्रक्शन टेक्नॉलॉजी ४. कन्स्ट्रक्शन इंजिनियरींग ५. व्होकेशन डिप्लोमा इन बिल्डींग कन्स्ट्रक्शन	मेसन (बिल्डींग कन्स्ट्रक्टर)
६७	मल्टिमिडीया ऑनिमेशन अँड स्पेशल इफेक्ट	--	--	मल्टिमिडीया ऑनिमेशन अँड स्पेशल इफेक्ट
६८	मेकॅ.ऑटो इलेक्ट्रिकल अँड इलेक्ट्रॉनिक्स	ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग	१. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग २. व्होकेशनल डिप्लोमा इन ऑटोमोबाईल	---
६९	एरॉनॉटिकल स्ट्रक्चर अँड इक्विपमेंट फिटर	१. एरॉनॉटिकल इंजिनियरींग २. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	१. एरॉनॉटिकल इंजिनियरींग २. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	एरॉनॉटिकल स्ट्रक्चर अँड इक्विपमेंट फिटर
७०	वरील व्यवसायात समाविष्ट नसलेले अन्य व्यवसाय अभ्यासक्रम	संबंधित शाखेची पदवी	संबंधित शाखेची पदविका	संबंधित व्यवसाय अभ्यासक्रम

परिशिष्ट - ब

निदेशक (शासकीय औद्योगिक प्रशिक्षण शाळा), पदावरील नियुक्तीकरिता विहित पदवी किंवा पदविका किंवा राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाणपत्र किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम

अ.क्र.	संबंधित व्यवसाय	पदवी	पदविका	राष्ट्रीय व्यवसाय प्रमाण-पत्र किंवा राष्ट्रीय शिकाऊ उमेदवारी प्रमाणपत्र
१	शिवण व कर्तन	१. टेक्सटाईल डिझायनिंग २. फॅशन टेक्नॉलॉजी ३. कॉशच्युम डिझाईन अँड मेकिंग ४. फॅशन अँड अपरल टेक्नॉलॉजी	१. टेक्सटाईल डिझायनिंग २. फॅशन टेक्नॉलॉजी ३. कॉशच्युम डिझाईन अँड मेकिंग ४. गारमेंट फॅब्रिकेटिंग टेक्नॉलॉजी ५. ड्रेस मेकिंग	१. ड्रेस मेकिंग २. कर्तन व शिवण ३. फॅशन टेक्नॉलॉजी ४. सरफेस ऑनमेंटेशन टेक्निक्स (एम्ब्रॉयडरी)
२	हस्तजुळणी	प्रिंटींग टेक्नॉलॉजी	प्रिंटींग टेक्नॉलॉजी	१. प्रिंटींग टेक्नॉलॉजी २. डेस्क टॉप पब्लिशिंग
३	लेटर प्रेस प्रिंटींग	प्रिंटींग टेक्नॉलॉजी	प्रिंटींग टेक्नॉलॉजी	१. प्रिंटींग टेक्नॉलॉजी २. डेस्क टॉप पब्लिशिंग
४	रेडिओ दुरुस्ती	१. इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड कम्युनिकेशन इंजिनियरींग ३. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड टेलिकम्युनिकेशन इंजिनियरींग	१. इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड कम्युनिकेशन इंजिनियरींग ३. इलेक्ट्रॉनिक्स अँड टेलिकम्युनिकेशन इंजिनियरींग	१. यांत्रिक इलेक्ट्रॉनिक्स २. इन्फॉर्मेशन अँड कम्युनिकेशन टेक्नॉलॉजी सिस्टीम मेन्टेनन्स
५	मोटर व आर्मेचर वाईंडिंग	१. इलेक्ट्रिकल इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रिकल अँड इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग	१. इलेक्ट्रिकल इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रिकल अँड इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग	१. वीजतंत्री २. तारतंत्री
६	इलेक्ट्रिकल वायरमन	१. इलेक्ट्रिकल इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रिकल अँड इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग	१. इलेक्ट्रिकल इंजिनियरींग २. इलेक्ट्रिकल अँड इलेक्ट्रॉनिक्स इंजिनियरींग	१. वीजतंत्री २. तारतंत्री
७	पंप व विद्युत दुरुस्ती	१. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग २. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	१. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग २. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	पंप ऑपरेटर कम मेकॅनिक
८	दुचाकी मोटर दुरुस्ती	१. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग २. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	३. ऑटोमोबाईल इंजिनियरींग ४. मेकॅनिकल इंजिनियरींग	१. यांत्रिक मोटारगाडी २. यांत्रिक डिझेल
९	लेथ ऑपरेटर	मेकॅनिकल इंजिनियरींग	मेकॅनिकल इंजिनियरींग	१. कातारी २. मशिनिस्ट
१०	संधाता जोडकाम	मेकॅनिकल इंजिनियरींग	मेकॅनिकल इंजिनियरींग	१. संधाता २. जोडारी
११	कॅबिनेट व फर्निचर मेकिंग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. सिव्हील इंजिनियरींग	१. मेकॅनिकल इंजिनियरींग २. सिव्हील इंजिनियरींग	सुतारकाम
१२	कमर्शियल पेंटिंग	१. पेंट टेक्नॉलॉजी २. फाईन आर्ट्स	१. पेंट टेक्नॉलॉजी २. फाईन आर्ट्स	१. पेंटर (जनरल) २. इंडस्ट्रियल पेंटर
१३	वरील व्यवसायात समाविष्ट नसलेले अन्य व्यवसाय अभ्यासक्रम	संबंधित शाखेची पदवी	संबंधित शाखेची पदविका	संबंधित व्यवसाय अभ्यासक्रम

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

श्रीनिवास शास्त्री,
शासनाचे सहसचिव.

SKILLS, EMPLOYMENT, ENTREPRENEURSHIP AND INNOVATION DEPARTMENT

Mantralaya, Madam Cama Marg, Hutatma Rajguru Chowk,

Mumbai 400 032, dated the 10th July, 2024.**NOTIFICATION**

CONSTITUTION OF INDIA.

No:SEPRANI-2024/CR.234/VE-1.— In exercise of the powers conferred by the proviso to article 309 of the Constitution of India and in supersession of all the existing rules, orders or instruments issued in this behalf, the Governor of Maharashtra is hereby pleased to make the following rules regulating recruitment to the post of Group Instructor, Craft Instructor, Trade Instructor, Maths Instructor, Drawing Instructor, Maths *cum* Drawing Instructor and Instructor in the Government Industrial Training School, Group-C (Technical), in the Maharashtra Education Service, in the Government Institute, in the Directorate of Vocational Education and Training under the administrative control of the Skills, Employment, Entrepreneurship and Innovation Department of the Government of Maharashtra, namely :—

1. These rules may be called the Group Instructor and Instructors, Group-C (Technical), Maharashtra Education Service, in the Directorate of Vocational Education and Training (Recruitment) Rules, 2024.

2. In these rules, unless the context requires otherwise,—

- (a) “Appendix” means an Appendix appended to these rules;
- (b) “Appointing Authority” means the Joint Director, Vocational Education and Training of the concerned region;
- (c) “Degree” means a Degree in Engineering or Technology of a statutory university or any other qualification declared by the Government to be equivalent thereto;
- (d) “Diploma” means a Diploma awarded by the Maharashtra State Board of Technical Education or equivalent educational qualification declared by the Government to be equivalent thereto;
- (e) “Directorate” means the Directorate of Vocational Education and Training under the administrative control of the Skills, Employment, Entrepreneurship and Innovation Department of the Government;
- (f) “Eligibility for promotion” means the eligibility for promotion in accordance with the terms and conditions specified for promotion in rules, resolutions or orders issued by the General Administration Department of the Government, from time to time;
- (g) “Engineering Trade” means trades in engineering group declared by the Directorate General of Training, New Delhi under the Ministry of Skill Development and Entrepreneurship;
- (h) “Government” means the Government of Maharashtra;
- (i) “National Apprenticeship Certificate Examination” means Apprenticeship Certificate Examination conducted by the National Council for Vocational Training, New Delhi;
- (j) “National Craft Instructor Certificate” means the National Craft Instructor Certificate under the Crafts Instructor Training Scheme of the Directorate General of Training, New Delhi under the Ministry of Skill Development and Entrepreneurship;
- (k) “National Trade Certificate Examination” means the Trade Certificate Examination conducted by the National Council for Vocational Training, New Delhi;
- (l) “Non-Engineering Trade” means the trades in non-engineering group declared by

the Directorate General of Training, New Delhi under the Ministry of Skill Development and Entrepreneurship;

(m) "Secondary School Certificate Examination" means the Secondary School Certificate Examination conducted by the Divisional Boards constituted under the Maharashtra Secondary and Higher Secondary Education Boards Act, 1965 (XLI of Maharashtra 1965) and includes any other equivalent examination declared by the Government to be equivalent thereto;

(n) "Selection Committee" means a Selection Committee constituted, from time to time, by the Skills, Employment, Entrepreneurship and Innovation Department of the Government for the purpose of selection of candidates for direct recruitment to the posts mentioned in these rules.

3. Appointment to the post of Group Instructor in the Directorate shall be made by promotion of a suitable person having eligibility for promotion and having not less than three years continuous service on the post of Craft Instructor or Trade Instructor or Maths Instructor or Drawing Instructor or Maths-cum-Drawing Instructor, Maharashtra Education Service, Group-C (Technical) on the basis of common seniority, as per the common seniority list of persons holding the said posts.

4. Appointment to the post of Craft Instructor or Trade Instructor, in the Directorate shall be made either,—

(a) by promotion of a suitable person having eligibility for promotion and having not less than three years regular and continuous service on the post of Millwright Maintenance Mechanic (Mechanical or Electrical or Electronics) or Instructor (Pre Vocational Courses), Maharashtra Education Service, Group-C (Technical) on the basis of common seniority, from amongst the persons holding the said posts; or

(b) by nomination from amongst the candidates recommended by the Selection Committee on the basis of result of Competitive Examination conducted therefor, who fulfils the following criteria, namely :—

(i) *Age limit.*—

(A) Lower Age Limit.— Twenty one years completed as on the last date of receipt of applications as per advertisement for recruitment to the post.

(B) Upper Age Limit.— Thirty-eight years of age completed for the persons not belonging to reserved categories and forty three years completed for the persons belonging to reserved categories as on the last date of receipt of applications as per advertisement for recruitment to the post.

(ii) *Minimum Educational Qualification.*—

(A) passing of Secondary School Certificate Examination; and

(B) passing of the National Apprenticeship Certificate Examination in relevant engineering trade as prescribed in Appendix-A or passed the National Trade Certificate Examination for those engineering trades where the National Apprenticeship Certificate Examination is not prescribed in Appendix –A.

(iii) *Experience.*— An experience of teaching or technical work or both of,—

(A) not less than one year after possessing a Degree,

(B) not less than two years after possessing a Diploma,

(C) not less than three years after passing the National Apprenticeship Certificate Examination,

(D) not less than four years after passing the National Trade Certificate Examination,

in the relevant field, in the Government or Semi-Government or private establishments or any Corporation or any other institute:

Provided that, the period required in obtaining the National Craft Instructor Certificate shall be counted in the experience for teaching or technical work or both.

5. Appointment to the post of Maths Instructor or Drawing Instructor or Maths-cum-Drawing Instructor in the Directorate shall be made by nomination from amongst the candidates recommended by the Selection Committee on the basis of result of Competitive Examination conducted therefor, who fulfils the following criteria, namely :-

(i) *Age limit.*—

(A) Lower Age Limit.— Twenty one years completed as on the last date of receipt of applications as per advertisement for recruitment to the post.

(B) Upper Age Limit.— Thirty-eight years of age completed for the persons not belonging to reserved categories and forty three years completed for the persons belonging to reserved categories as on the last date of receipt of applications as per advertisement for recruitment to the post.

(ii) *Minimum Educational Qualification.*— A Diploma in Mechanical Engineering or Technology at least in second class.

(iii) *Experience.*— An experience of teaching or technical work or both of,-

(A) not less than one year after possessing a Degree,

(B) not less than two years after possessing a Diploma,

in the relevant field, in the Government or Semi-Government or private establishments or any Corporation or any other institute :

Provided that, the period required in obtaining the National Craft Instructor Certificate shall be counted in the experience for teaching or technical work or both.

6. Appointment to the post of Instructor in Government Industrial Training School in the Directorate shall be made by nomination from amongst the candidates recommended by the Selection Committee on the basis of result of Competitive Examination conducted therefor, who fulfils the following criteria, namely :-

(i) *Age limit.*—

(A) Lower Age Limit.— Eighteen years of age completed as on the last date of receipt of applications as per advertisement for recruitment to the post.

(B) Upper Age Limit.— Thirty-eight years of age completed for the persons not belonging to reserved categories and forty three years completed for the persons belonging to reserved categories as on the last date of receipt of applications as per advertisement for recruitment to the post.

(ii) *Minimum Educational Qualification.*—

(A) passing of Secondary School Certificate Examination; and

(B) passing of the National Apprenticeship Certificate Examination in relevant engineering trade as prescribed in Appendix-B or passing of the National Trade Certificate Examination for those engineering trades where the National Apprenticeship Certificate Examination is not prescribed in Appendix -B.

(iii) *Experience.*— An experience of teaching or technical work or both of,-

(A) not less than one year after possessing a Degree,

(B) not less than two years after possessing a Diploma,

(C) not less than three years after passing the National Apprenticeship Certificate Examination,

(D) not less than four years after passing the National Trade Certificate Examination,

in the relevant vocational subject, in the Government or Semi-Government or private establishments or any Corporation or any other institute.

7. At the time of selection of the persons to the posts mentioned in rules 4 and 5, if the marks of more than one person are same in the competitive examination, preference shall be given to candidates who possess the relevant National Craft Instructor Certificate.

8. A person appointed by promotion or by nomination to the posts mentioned in rules 4 or 5 does not possess the National Craft Instructor Certificate in relevant trade, then the person shall possess the National Craft Instructor Certificate in relevant trade within a period of three years from the date of joining such post at his own cost, otherwise he shall not be eligible for annual increment or promotion to the said post until he possess the same.

9. Appointment to the post mentioned in rule 4 shall be made by promotion and nomination, in the ratio of 10:90, respectively.

Provided that, if a suitable person is not available for promotion, the Appointing Authority may make appointment by nomination by relaxing the ratio prescribed for appointment by promotion.

10. (1) A person to be appointed to the post mentioned in rule 3 or 4 by promotion shall pass the Marathi and Hindi languages examinations as per the rules made in that behalf by the Government, from time to time, unless he has already passed or has been exempted from passing those examinations before getting promoted to the said post.

(2) A person appointed to the post mentioned in rule 4, 5 or 6 by nomination shall pass the Marathi and Hindi languages examinations as per the rules made in that behalf by the Government, from time to time, within the prescribed time limit after appointment, unless he has already passed or has been exempted from passing those examinations. He shall not be eligible for annual increment or promotion to the next promotional post until he passes those examinations.

11. (1) A person to be appointed to the post mentioned in rule 3 or 4 by promotion shall possess a certificate of Computer Operations prescribed by rules or orders issued in that behalf by the Government, from time to time, unless he has been exempted therefrom before getting promoted to the said post.

(2) A person appointed to the post mentioned in rule 4, 5 or 6 by nomination shall possess a Certificate of Computer Operations prescribed by the Government, from time to time, within the prescribed time limit after appointment, unless he has been exempted from possessing such Certificate of Computer Operations, otherwise he shall not be eligible for annual increment or promotion to the next promotional post until he possess the same.

12. (1) A person recommended for appointment by nomination to the post mentioned in rule 4, 5 or 6 shall submit a declaration of Small Family as per the provisions of the Maharashtra Civil Services (Small Family Declaration) Rules, 2005 or any other rules, orders or any instruments issued in this behalf by the Government, from time to time.

(2) A person having more than two children on the date of submission of Declaration of Small Family shall be disqualified for the appointment in Government Service.

(3) After appointment of a person in the Government service, if it is proved that he has more than two children at the time of appointment or thereafter, then he shall be disqualified for continuing on the said post in Government service.

13. A person appointed to the post mentioned in rule 3, 4, 5 or 6 shall be liable for transfer within the concerned Division.

14. The terms and conditions specified by the Government, subsequent to the appointment of any Government Servant in any rules, orders or resolutions issued by the Government, from time to time, shall also be applicable to the Government Servant.

APPENDIX-A

Degree or Diploma or National Trade Certificate or National Apprentice Certificate prescribed for the selection of Craft Instructor or Trade Instructor

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
1	Architectural Draughtsman	1. Architecture 2. Architecture 3. Assistantship 4. Architecture and Interior Decoration	1. Architecture 2. Architectural Assistant 3. Architecture and Interior Decoration	Architectural Draughtsman
2	Fitter	1. Mechanical 2. Engineering 3. Production Engineering 4. Production Technology	1. Mechanical Engineering 2. Production Engineering 3. Production Technology 4. Vocational Diploma in Fitting	Fitter
3	General Fitter <i>cum</i> Mechanic	1. Mechanical 2. Engineering 3. Production Engineering 4. Production Technology	1. Mechanical Engineering 2. Production Engineering 3. Production Technology	General Fitter <i>cum</i> Mechanic
4	Turner	1. Mechanical Engineering 2. Production Engineering 3. Production Technology 4. Mechanic Welding and Sheet Metal Engineering	1. Mechanical Engineering 2. Production Engineering 3. Production Technology 4. Vocational Diploma in Turning	Turner

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
5	Welder	1. Mechanical Engineering 2. Production Engineering 3. Production Technology 4. Mechanic 5. Welding and Sheet Metal Engineering	1. Mechanical Engineering 2. Production Engineering 3. Production Technology 4. Mechanic Welding and Sheet Metal Engineering 5. Vocational Diploma in Welding	Welder
6	Plumber	Mechanical Engineering	1. Mechanical Engineering 2. Vocational Diploma in Plumbing	Plumber
7	Sheet Metal Worker	1. Mechanical Engineering 2. Mechanic Welding and Sheet Metal Engineering	1. Mechanical Engineering 2. Mechanic Welding and Sheet Metal Engineering	Sheet Metal Worker
8	Draughtsman (Mechanical)	Mechanical Engineering	Mechanical Engineering	Draughtsman (Mechanical)
9	Draughtsman (Civil)	Civil Engineering	Civil Engineering	Draughtsman (Civil)
10	Electroplater	Mechanical Engineering	Mechanical Engineering	Electroplater
11	Tool and Die Maker (Dies and Moulds)	1. Mechanical Engineering 2. Mechanical Engineering (Tool and Die) 3. Tool and Die Engineering 4. Tool and Die Making	1. Mechanical Engineering 2. Mechanical Engineering (Tool and Die) 3. Tool and Die Engineering 4. Tool and Die Making	Tool and Die Maker (Dies and Moulds)

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
12	Tool and Die Maker (Press Tools, Jigs and Fixtures)	1. Mechanical Engineering 2. Mechanical Engineering (Tool and Die) 3. Tool Engineering	1. Mechanical Engineering 2. Mechanical Engineering (Tool and Die) 3. Tool Engineering	Tool and Die Maker (Press Tools, Jigs and Fixtures)
13	Mechanic Machine Tool Maintenance	1. Mechanical Engineering 2. Machine Tools and Maintenance Engineering 3. Maintenance Engineering 4. Mechanical Engineering (Machine Tool Maintenance and Repairs)	1. Mechanical Engineering 2. Machine Tools and Maintenance Engineering 3. Maintenance Engineering 4. Mechanical Engineering (Machine Tool Maintenance and Repairs)	Mechanic Machine Tool Maintenance
14	Operator Advance Machine Tools	1. Mechanical Engineering 2. Machine Tool Technology	1. Mechanical Engineering 2. Machine Tool Technology	Operator Advance Machine Tools
15	Machinist	1. Mechanical Engineering 2. Production Engineering 3. Production Technology	1. Mechanical Engineering 2. Production Engineering 3. Production Technology	Machinist
16	Machinist) (Grinder)	1. Mechanical Engineering 2. Production Engineering 3. Production Technology	1. Mechanical Engineering 2. Production Engineering 3. Production Technology	Machinist (Grinder)
17	Foundryman	1. Mechanical Engineering 2. Foundry Technology 3. Mechanical Engineering (Foundry)	1. Mechanical Engineering 2. Foundry Technology 3. Mechanical Engineering (Foundry)	Foundryman

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
18	Rubber Technician	1. Rubber Engineering 2. Rubber Technology	1. Rubber Engineering 2. Rubber Technology	Rubber Technician
19	Refridgeration and Air Conditioning Technician	1. Mechanical Engineering 2. Refridgeration and Air Conditioning 3. Mechanical Engineering (Refridgeration and Air Conditioning)	1. Mechanical Engineering 2. Refridgeration and Air Conditioning 3. Mechanical Engineering (Refridgeration and Air Conditioning) 4. Vocational Diploma in Refridgeration and Air Conditioning	Refridgeration and Air Conditioning Technician
20	Mechanic Motor Vehicle	1. Mechanical Engineering 2. Automobile Engineering	1. Mechanical Engineering 2. Automobile Engineering 3. Vocational Diploma in Automobile	Mechanic Motor Vehicle
21	Mechanic Diesel	1. Mechanical Engineering 2. Automobile Engineering	1. Mechanical Engineering 2. Automobile Engineering 3. Vocational Diploma in Automobile	Mechanic Diesel
22	Mechanic Tractor	1. Mechanical Engineering 2. Automobile Engineering	1. Mechanical Engineering 2. Automobile Engineering 3. Vocational Diploma in Automobile	Mechanic Tractor

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
23	Mechanic Two and Three Wheeler	1. Mechanical Engineering 2. Automobile Engineering	1. Mechanical Engineering 2. Automobile Engineering 3. Vocational Diploma in Automobile	Mechanic Two and Three Wheeler
24	Mechanic Agricultural Machinery	1. Mechanical Engineering 2. Automobile Engineering 3. Agricultural Engineering 4. Agricultural Technology 5. Farm Machinery	1. Mechanical Engineering 2. Automobile Engineering 3. Agricultural Engineering 4. Agricultural Technology 5. Farm Machinery	Mechanic Agricultural Machinery
25	Pump Operator cum Mechanic	Mechanical Engineering	Mechanical Engineering	Pump Operator cum Mechanic
26	Electrician	1. Electrical Engineering 2. Electrical Engineering (Electronics and Power) 3. Electrical and Electronics Engineering 4. Electrical and Power Engineering 5. Electrical Engineering Industrial Control	1. Electrical Engineering 2. Electrical Engineering (Electronics and Power) 3. Electrical and Electronics Engineering 4. Electrical and Power Engineering 5. Electrical Engineering Industrial Control 6. Vocational Diploma in Electrician	Electrician

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
27	Wireman	<ol style="list-style-type: none"> 1. Electrical Engineering 2. Electrical Engineering (Electronics and Power) 3. Electrical and Electronics Engineering 4. Electrical and Power Engineering 5. Electrical Engineering Industrial Control 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Electrical Engineering 2. Electrical Engineering (Electronics and Power) 3. Electrical and Electronics Engineering 4. Electrical and Power Engineering 5. Electrical Engineering Industrial Control 6. Vocational Diploma in Electrician 	Wireman
28	Technician Mechatronics	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mechanical Engineering 2. Mechatronics Engineering 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mechanical Engineering 2. Mechatronics Engineering 3. Advance 4. Diploma in 5. Automotive Mechatronics 	Technician Mechatronics

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
29	Electronics Mechanic	1. Electronics Engineering 2. Electronics and Communication Engineering 3. Electronics and Tele Communication Engineering 4. Industrial Electronics 5. Electronics and Video Engineering 6. Communication Engineering	1. Electronics Engineering 2. Electronics and Communication Engineering 3. Electronics and Tele Communication Engineering 4. Industrial Electronics 5. Electronics and Video Engineering 6. Communication Engineering	Electronics Mechanic
30	Computer Hardware and Network Maintenance	1. Computer Engineering 2. Computer Technology 3. Information Technology 4. Electronics Engineering 5. Electronics and Communication Engineering 6. Electronics and Tele Communication Engineering	1. Computer Engineering 2. Computer Technology 3. Information Technology 4. Electronics Engineering 5. Electronics and Communication Engineering 6. Electronics and Tele Communication Engineering 7. Computer Hardware and Networking	Computer Hardware and Network Maintenance or Master Craftsman Computer Hardware and Network Maintenance

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
31	Information and Communication Technology System Maintenance	<ol style="list-style-type: none"> 1. Computer Engineering 2. Computer Technology 3. Information Technology 4. Electronics Engineering 5. Electronics and Communication Engineering 6. Electronics and Tele Communication Engineering 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Computer Engineering 2. Computer Technology 3. Information Technology 4. Electronics Engineering 5. Electronics and Communication Engineering 6. Electronics and Tele Communication Engineering 	Information and Communication Technology System Maintenance
32	Instrument Mechanic	<ol style="list-style-type: none"> 1. Instrument Engineering 2. Electronics Engineering 3. Electronics and Tele Communication Engineering 4. Electronics and Communication Engineering 5. Electronics and Instrument Engineering 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Instrument Engineering 2. Electronics Engineering 3. Electronics and Tele Communication Engineering 4. Electronics and Communication Engineering 5. Electronics and Instrument Engineering 	Instrument Mechanic
33	Mechanic Consumer Electronics Appliances	<ol style="list-style-type: none"> 1. Electronics Engineering 2. Electronics and Tele Communication Engineering 3. Electronics and Communication Engineering 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Electronics Engineering 2. Electronics and Tele Communication Engineering 3. Electronics and Communication Engineering 	Mechanic Consumer Electronics Appliances

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
34	Technician Medical Electronics	1. Medical Electronics 2. Bio-Medical Engineering 3. Electronics Engineering 4. Electronics and Tele Communication Engineering 5. Electronics and Communication Engineering 6. Bio-Medical Instrumentation	1. Medical Electronics 2. Bio-Medical Engineering 3. Electronics Engineering 4. Electronics and Tele Communication Engineering 5. Electronics and Communication Engineering 6. Bio-Medical Instrumentation	Technician Medical Electronics
35	Technician Power Electronics System	1. Electronics Engineering 2. Electronics and Tele Communication Engineering 3. Electronics and Communication Engineering	1. Electronics Engineering 2. Electronics and Tele Communication Engineering 3. Electronics and Communication Engineering	Technician Power Electronics System
36	Health Sanitary Inspector	1. Civil Engineering 2. Health Care Technology	1. Civil Engineering 2. Health Care Technology	Health Sanitary Inspector
37	Surveyor	1. Architecture 2. Architectural Assistantship 3. Architecture and Interior Decoration	1. Architecture 2. Architectural Assistant 3. Architecture and Interior Decoration	Surveyor
38	Attendant Operator Chemical Plant	1. Mechanical Engineering 2. Chemical Engineering 3. Technology	1. Mechanical Engineering 2. Chemical Engineering 3. Technology	Attendant Operator Chemical Plant

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
39	Maintenance Mechanic Chemical Plant	1. Mechanical Engineering 2. Chemical Engineering 3. Chemical Technology	1. Mechanical Engineering 2. Chemical Engineering 3. Chemical Technology	Maintenance Mechanic Chemical Plant
40	Plastic Processing Operator	1. Mechanical Engineering 2. Plastic Engineering	1. Mechanical Engineering 2. Plastic Engineering	Plastic Processing Operator
41	Carpentary	--	Vocational Diploma in Carpenter and Interior Decoration	Carpentary
42	Cabinet Furniture Maker	--	Vocational Diploma in Carpenter and Interior Decoration	Cabinet Furniture Maker
43	Textile Wet Processing Technician	1. Textile Engineering 2. Textile Technology 3. Handloom and Textile Technology	1. Textile Engineering 2. Textile Technology 3. Handloom and Textile Technology	Textile Wet Processing Technician
44	Weaving Technician	1. Textile Engineering 2. Textile Technology 3. Handloom and Textile Technology	1. Textile Engineering 2. Textile Technology 3. Handloom and Textile Technology	Weaving Technician

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
45	Dress Making	<ol style="list-style-type: none"> 1. Apparel Design and Fabric 2. Apparel Design and Fashion Technology 3. Apparel Technology 4. Dress Designing and Garment Manufacturing of Apparel 5. Garment Manufacturing 6. Fashion Technology 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Apparel Design and Fabric 2. Apparel Design and Fashion Technology 3. Apparel Technology 4. Dress Designing and Garment Manufacturing of Apparel 5. Garment Manufacturing 6. Fashion Technology 7. Advance Diploma in Apparel Merchandising 	Dress Making
46	Fashion Design and Technology	<ol style="list-style-type: none"> 1. Apparel Design and Fabric 2. Apparel Design and Fashion Technology 3. Apparel Technology 4. Dress Designing and Garment Manufacturing 5. Garment Manufacturing 6. Fashion Technology 7. Fashion Designing 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Apparel Design and Fabric 2. Apparel Design and Fashion Technology 3. Apparel Technology 4. Dress Designing and Garment Manufacturing 5. Garment Manufacturing 6. Fashion Technology 7. Fashion Designing 8. Vocational Diploma in Fashion Technology 	Fashion Design and Technology

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
47	Computer Operator and Programming Assistant	<ol style="list-style-type: none"> 1. Computer Engineering 2. Computer Technology 3. Computer Science and Engineering 4. Computer Science and Technology 5. Information Technology 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Computer Engineering 2. Computer Technology 3. Computer Science and Engineering 4. Computer Science and Technology 5. Information Technology 	Computer Operator and Programming Assistant
48	Desk Top Publishing Operator	<ol style="list-style-type: none"> 1. Computer Engineering 2. Computer Technology 3. Computer Science and Engineering 4. Computer Science and Technology 5. Information Technology 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Computer Engineering 2. Computer Technology 3. Computer Science and Engineering 4. Computer Science and Technology 5. Information Technology 	Desk Top Publishing Operator
49	Food Production (General)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Food Technology 2. Hotel Management 3. Hotel Management and Catering Technology 4. Food and Beverage Management 5. Food Processing Technology 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Food Technology 2. Hotel Management 3. Hotel Management and Catering Technology 4. Food and Beverage Management 5. Food Processing Technology 	Food Production (General)

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
50	Food and Beverage Service Assistant	1. Food Technology 2. Hotel Management 3. Hotel Management and Catering Technology 4. Food and Beverage Management 5. Food Processing Technology	1. Food Technology 2. Hotel Management 3. Hotel Management and Catering Technology 4. Food and Beverage Management 5. Food Processing Technology	Food and Beverage Service Assistant
51	Front Office Assistant	1. Hotel Management and Catering Technology 2. Hotel Management 3. Hospitality and Tourism Administration	1. Hotel Management and Catering Technology 2. Hotel Management 3. Hospitality and Tourism Administration 4. Modern Office Management/ Practice 5. Modern Office Management and Secretarial Practice 6. Advance Diploma in Front Office Management and Tourism	Front Office Assistant
52	Painter General	1. Paint Technology 2. Chemical Technology (Paint Technology)	1. Paint Technology 2. Chemical Technology (Paint Technology) 3. Vocational Diploma in Painting	Painter General

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
53	Stenographer Secretarial Assistant (English)	--	1. Government Commercial Practice (English) 2. Diploma in Stenography and Secretarial Practice	Stenographer Secretarial Assistant (English)
54	Stenographer (Marathi)	--	1. Government Commercial Practice (Marathi) 2. Diploma in Stenography and Secretarial Practice (Marathi)	Stenographer (Marathi)
55	Secretarial Practice (English)	Modern Office Management and Secretarial Practice	1. Modern Office Management and Secretarial Practice 2. Diploma in Stenography and Secretarial Practice	Secretarial Practice (English)
56	Sewing Technology	--	--	Sewing Technology
57	Physiotherapy Technician	Physiotherapist	Physiotherapy Technician	Physiotherapy Technician
58	Hospital House Keeping	Hospital House Keeping	1. Hospital House Keeping 2. Advance Diploma in House Keeping	Hospital House Keeping
59	Cosmetology	1. Cosmetology and Health 2. Beauty and Hair Dressing 3. Beauty Culture and Cosmetology	1. Cosmetology 2. Cosmetology and Health 3. Beauty Culture and Cosmetology 4. Advance Diploma in Beauty Culture and Hair Dressing	Cosmetology

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
60	Baker and Confectioner	1. Hotel Management 2. Hotel Management and Catering Technology 3. Food and Beverage Management 4. Food Processing Technology	1. Hotel Management 2. Hotel Management and Catering Technology 3. Food and Beverage Management 4. Food Processing Technology	Baker and Confectioner
61	Interior Decoration and Designing	1. Interior Design 2. Architecture and Interior Decoration 3. Interior Designing and Decoration	1. Interior Design 2. Architecture and Interior Decoration 3. Interior 4. Designing and Decoration 5. Post Diploma in Interior 6. Designing and Decoration	Interior Decoration and Designing
62	Digital Photographer	1. Photography 2. Digital Photography	1. Photography 2. Digital Photography and Digital Photographics	Digital Photographer
63	Photographer	Photography	1. Photography 2. Digital Photography and Digital Photographics	Photographer
64	Surface Ornamentation Techniques (Embroidary)	1. Apparel Design and Fabrication Technology 2. Apparel Design and Fashion Technology 3. Costume Design and Dress Making 4. Fashion Technology 5. Textile Design	1. Apparel Design and Fabrication Technology 2. Apparel Design and Fashion Technology 3. Costume Design and Dress Making 4. Fashion Technology 5. Textile Design	Surface Ornamentation Techniques (Embroidary)

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
65	Fruit and Vegetable Processing	1. Food Processing and Preservation 2. Food Technology 3. Food Processing Technology	1. Food Processing and Preservation 2. Food Technology 3. Food Processing Technology	Fruit and Vegetable Processing
66	Mason (Building Constructor)	1. Civil Engineering 2. Civil Technology 3. Construction Technology 4. Construction 5. Engineering	1. Civil Engineering 2. Civil Technology 3. Construction Technology 4. Construction Engineering 5. Vocational Diploma in Building Construction	Mason (Building Constructor)
67	Multimedia Animation and Special Effects	--	--	Multimedia Animation and Special Effects
68	Mechanic Auto Electrical and Electronics	Automobile Engineering	1. Automobile Engineering 2. Vocational Diploma in Automobile	
69	Aeronautical Structure and Equipment Fitter	1. Aeronautical Engineering 2. Mechanical Engineering	1. Aeronautical Engineering 2. Mechanical Engineering	Aeronautical Structure and Equipment Fitter
70	Other Courses not included in above Courses	Degree in relevant branch	Diploma in relevant branch	Relevant Trade Certificate

APPENDIX-B

Degree or Diploma or National Trade Certificate or National Apprentice Certificate prescribed for the selection of Instructor (Government Industrial Training School)

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
1	Tailoring and Cutting	1. Textile Designing 2. Fashion Technology 3. Costume Design and Making 4. Fashion and Apparel Technology	1. Textile Designing 2. Fashion Technology 3. Costume Design and Making 4. Garment Fabricating Technology 5. Dress Making	1. Dress Making 2. Tailoring and Cutting 3. Fashion Technology 4. Surface Ornamentation Techniques (Embroidory)
2	Hand Composing	Printing Technology	Printing Technology	1. Printing Technology 2. Desk Top Publishing
3	Letterpress Printing	Printing Technology	Printing Technology	1. Printing Technology 2. Desk Top Publishing
4	Radio Repairing	1. Electronics Engineering 2. Electronics and Communication Engineering 3. Electronics and Tele Communication Engineering	1. Electronics Engineering 2. Electronics and Communication Engineering 3. Electronics and Tele Communication Engineering	1. Mechanic Electronics 2. Information and Communication Technology System Maintenance
5	Motor and Armeture Winding	1. Electrical Engineering 2. Electrical and Electronics Engineering	1. Electrical Engineering 2. Electrical and Electronics Engineering	1. Electrician 2. Wireman
6	Electrical Wireman	1. Electrical Engineering 2. Electrical and Electronics Engineering	1. Electrical Engineering 2. Electrical and Electronics Engineering	1. Electrician 2. Wireman

Sr. No.	Relevant Trade	Degree	Diploma	National Trade Certificate or National Apprentice Certificate
7	Pump and Electric Repairing	1. Automobile Engineering 2. Mechanical Engineering	1. Automobile Engineering 2. Mechanical Engineering	Pump Operator <i>cum</i> Mechanic
8	Two Wheeler Motor Vehicle Repairing	1. Automobile Engineering 2. Mechanical Engineering	1. Automobile Engineering 2. Mechanical Engineering	1. Mechanic Motor Vehicle 2. Mechanic Diesel
9	Lathe Operator	Mechanical Engineering	1. Mechanical Engineering	1. Turner 2. Machinist
10	Welding-Fitting	Mechanical Engineering	2. Mechanical Engineering	1. Welder 2. Fitter
11	Cabinet and Furniture Making	1. Mechanical Engineering 2. Civil Engineering	1. Mechanical Engineering 2. Civil Engineering	Carpentary
12	Commercial Painting	1. Paint Technology 2. Fine Arts	1. Paint Technology 2. Fine Arts	1. Painter (General) 2. Industrial Painter
13	Other Courses not included in above Courses	Degree in relevant branch	Diploma in relevant branch	Relevant Trade Certificate

By order and in the name of the Governor of Maharashtra,

SHRINIVAS SHASTRI,
Joint Secretary to Government.